

דברים בהשקת הספר "דורשות טוב" בספריית מכללת אורנים, 13.1.14.

לפני שנה התכנסה קבוצה של נשים למדניות וחכמות להתבונן בתלמוד במבט פמיניסטי. הפמיניזם מערער כידוע על תפיסות יסוד. במובן הזה הגעתי אל הקבוצה כשאני מוכנה לשיח ביקורתי. הביקורת היא בלתי נמנעת, והיא חלק חשוב ממה שיש לפרוייקט כזה להציע. אבל מה שלמדתי על פמיניזם בקבוצה הזאת הוא הפמיניזם המפוייס. אהבתי את המפגש עם המבט הבוגר, של נשים שהספיקו כבר להעמיד צאצאים, להעמיד כמה סירים, וגם לקרוא משהו ולכתוב משהו בחייהן. מנקודת המוצא הזאת, הקריאה הפמיניסטית בתלמוד נעשית לא כדי להוקיע אותו ולא כדי להילחם בו, אלא פשוט כדי לא לוותר עליו. לימוד הסוגייה כלל עיון, והוא כלל גם התייחסות של נסיון חיים. ביוגרפיה היא כלי פרשני חשוב גם כאשר הטקסט הוא בן 1500 שנים. הסוגייה התלמודית פורשת בפנינו מצבים אנושיים שאי אפשר להבין את עומקם אלא אם חוונו מקצת מהם, כבני אדם.

המפגש עם סוגיית "איסורי ייחוד" העלה שאלה עקרונית:

מאיזו עמדה אנו פוגשות טקסט שמתאר חוויה גברית של התמודדות עם היצר?

האפשרות הראשונה היא להתבונן בחוויה הזאת, להבחין בדרכים בהן מתאר התלמוד את היצר, את מושאיו, את המאמצים לשלוט בו, ואת עיצוב התפיסות החברתיות שנגזרות ממנו.

דוגמה ציורית לתיאור כזה היא הסיפור על רב עמרם שארח בביתו **נשים שנפדו מן השבי**. באמצע הלילה הוא מצא את עצמו מטפס בסולם אל עליית הגג כדי "לבקר" את הנשים שהוא עצמו הופקד על בטחונן. בעודו עולה בסולם תפסה אותו התודעה, והוא החל לצעוק: "אש בבית עמרם", כדי להזעיק את השכנים שיעזרו לו להשתלט על עצמו. הוא ירד מן הסולם, והייצר, שנותר בלא בעלים, מתגלם בבית בדמות עמוד של אש. איזה סיפור עז ביטוי. כמה דימויים משמשים בו, וכמה עיצוב ספרותי הושקע בו.

אבל אני חוזרת אל השאלה המטרידה:

האם העמידה שלנו אל מול הדימויים הללו היא עמדה מתבוננת ומפרשת את הסיפור מתוך עצמו?

אני חושבת שיש כאן הזמנה לאפשרות שנייה. לצעד נוסף:

את הסוגייה כתבו גברים, והם מתארים, בצדק, את עולמם. פרשנות מרחיקת לכת במידה מסויימת היתה יכולה להיות תיאור סוגיית איסורי ייחוד מנקודת המבט הנשית.

פרשנות שאינה **מגיבה** אל חוויית האחר המנוסחת היטב, אלא **יוצרת מציאות** בפני עצמה.

אילו מוטיבציות מניעות אותנו כנשים? אילו יצרים מפעילים אותנו? לפעמים חסרו לנו אפילו המילים המתאימות כדי לתאר את הנושא מעמדה סובייקטיבית. במקביל לעושר המבע המתאר את היצר הגברי, מתגלה כאן **אילמות** ביחס לחוויה הנשית. לא נאמר שהיא אינה קיימת. אבל אף חכם תלמודי לא טרח לכתוב אותה בשבילנו.

גם הפעם, לא נפתרו כל השאלות של המהפיכה הפמיניסטית.

אבל הנחנו עוד אבן בשביל הארוך והמתפתל הזה.

אסיים בקטע מתוך הספר שמתייחס למדרש מן התוספתא על בתו של אברהם אבינו: (בתוספתא החליטו שהיתה לו בת).

הבת והברייתא – התוספתא מסתיימת בסדרת מדרשים על אברהם, הכוללת גם את המדרש המפתיע והיחידאי על בתו. במשנה מופיע רק המדרש האחרון, והיתר חסר. הסוגיה התלמודית בהמשך, המתבססת בעיקרה על הברייתות מהתוספתא ודומותיהן, משמיטה אף את המדרש האחד שצוטט במשנה, ואברהם לא נזכר בה כלל. כך נותרת הבת רק בתוספתא.

הלכה יז וכן אתה מוצא באברהם אבינו שבירכו המקום בזקנותו יותר מנערותו שנאמר: "ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם..." (בראשית כד א). ר' מאיר אומר: שלא היתה לו בת; ר' שמעון אומר משם ר' יהודה: שהיתה לו בת...

הלכה כ אחרים אומרים: בת היתה לו לאברהם ובכל שמה.

דומה שהמחלוקת סביב עניין בתו של אברהם, המבוססת על הפסוק "וה' בִּרְךְ אֶת-אַבְרָהָם כָּל-יְמֵי חַיָּוֵהוּ" (בראשית כד א), היא ביטוי מוקצן ומרוכז במיוחד של המרחב הרעיוני והרגשי שבתוכו אנו מצויים. השאלה היא מהו "בכל" שהאל בירך בו את אברהם מעבר למה שכבר סופר לפני כן שאברהם התברך בו – מה עוד חסר לאברהם שבורך כבר ברכוש רב, בנים, עבדים מעמד, כבוד ועוד. בתשובה לשאלה מציעים התנאים בני דור אושה שתי אפשרויות עקרוניות: האחת, מפי ר' מאיר, שהברכה היא בכך שלאברהם לא נולדה בת כלל, אלא בנים בלבד. האחרת, מפי ר' שמעון²²⁵ שמסר מפי ר' יהודה (בר אלעאי), שהדבר היחיד שחסר לאברהם היה בת, ובה בורך לעת זקנתו. אם כן, "בכל" כולל את הבת שנולדה לו, או בווריאציה נוספת, אנונימית: זה היה שמה של אותה בת שבה בורך אברהם. גרסת התוספתא למסכת קידושין מסתיימת אפוא בהתחבטות הזו שבין הבת כברכה שמתברכים בה, ובין היעדרה הגמור כברכה שמתברכים בה. דומה שסוגייתנו כולה נעה במנעד הזה. אפשר לראות בקצוות הללו גם רמז ומטאפורה לספרות התלמודית ולתרבות היהודית כולה: זו התברכה דורות רבים ברכוש (רוחני) רב, שלא כלל בת או בנות, כהצעת ר' מאיר. כעת הגענו לעידן חדש, שבו הברכה כוללת גם את הבת, כהצעת ר' שמעון. ואפשר שמצפה לנו עוד עידן נוסף, שבו הבת עצמה תהיה הברכה, כדעת אחרים.